

Tonga

**LAO KI HE FAKAMAAU'ANGA FOLAU
TAHI**

VAHE 3.10

Tohi Lao Fakatonutonu 2020

Tonga

LAO KI HE FAKAMAAU'ANGA FOLAU TAHI

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

1	Hingoa Nounou mo e kamata'anga.....	5
2	'Uhinga'i Lea.....	5
3	Mafai 'o e Fakamaau'anga Lahi ki he Folau Tahī	6
4	Lahi 'o e Mafai fakafolau tahi	6
5	Hopo ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui	8
6	Hopo 'eke koloa.....	8
7	Ngaahi Fakangatangata ki he ngaahi hopo	9
8	Hopo 'eke'i 'o e Vahenga	10
9	Ha'ihai'i 'e he Lao 'a e Kalauni.....	10
10	Ngaahi Tu'utu'uni ki he founa ngaue mo e tu'utu'uni ki he ngaahi totongi.....	10
11	Liliu 'a e hopo mei he pe ki he mafai ki he folau tahi	10
12	Ngaahi Tangi.....	10

TEPILE

11

'ATIKOLO 2 'O E KONIVESIO BRUSSELS 1926

11

'Atikolo 2 .....

11

LAO KI HE FAKAMAAU'ANGA FOLAU TAHI

KO E LAO KE TU'UTU'UNI KI HE MAFAI 'O E FAKAMAAU'ANGA LAHI 'O E PULE'ANGA 'O TONGA KI HE FOLAU TAHI¹

Kamata'anga [30 6 Sune 2009²]

1 Hingoa Nounou mo e kamata'anga

- (1) 'E ui 'a e Lao'ni ko e Lao ki he Fakamaau'anga Folau Tahī.
- (2) Kuo pau 'e kamata ngaue'aki 'a e Lao'ni 'i ha 'aho 'e tu'utu'uni 'e he 'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni.

2 'Uhinga'i Lea³

'I he Lao'ni, tukukehe 'okapau 'e fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga —

“**Ngaahi Tu'utu'uni Fepaki**” 'oku 'uhinga tatau mo ia 'oku hā 'i he Lao ki he Folau Vaka 'oku ngaue'aki mei he taimi ki he taimi;

“**Fakamaau'anga**” 'oku 'uhinga ki he Fakamaau'anga Lahi 'o Tonga;

“**Ngaahi Koloa**” 'oku kau heni 'a e ngaahi uta 'a e pasese;

“**huvakalafi**” 'oku 'uhinga ki ha me'angaue ki he fe'alu'aki 'oku fo'u ke teke fakakonga pe teke kakato 'aki 'a e 'ea 'oku ne puhi'i kitu'a 'o lava 'e he 'ea ko ia 'o puke ki 'olunga mei he kelekele, vai pe ha fukahi me'a kehe 'i lalo ai;

“**mo'ua folau tahi**” 'oku 'uhinga ki ha ngaahi 'eke 'i he loto'i taumu'a 'o e 'Atikolo 2 'o e Konivesio Fakavaha'apule'anga ki hono Fa'uutaha 'o e Ngaahi Tu'utu'uni Ni'ihi 'o e Lao Fekau'aki mo e Ngaahi Mo'ua Folau Tahī (Brussels, 'Epeleli 1926) pea koe'uhi ke faingofua atu 'oku ha 'a e Atikolo ni 'i he Tepile 'oku fakapipiki ki he Lao ni.

“**Eikivaka**” 'o fekau'aki mo ha fa'ahinga vaka, 'oku 'uhinga ki ha taha (tukukehe 'a e pailate) 'a ia 'oku ne tu'utu'uni pe pule'i 'a e vaka;

“vaka”‘oku ‘uhinga ki ha fa‘ahinga vaka pe ‘oku ngaue‘aki ki he folau tahi; pea kau heni ha huvakalafi mo ha fa‘ahinga vakapuna lolotonga ‘ene teete ‘i he vai;

“Fakamaau‘anga Lahi” ‘oku ‘uhinga ki he Fakamaau‘anga Lahi ‘o Tonga mo ha fa‘ahinga fakamaau‘anga ‘oku ne fakamaau‘i ha tangi mei he Fakamaau‘anga Lahi;

3 Mafai ‘o e Fakamaau‘anga Lahi ki he Folau Tahī

- (1) Kuo pau ke ‘i he Fakamaau‘anga Lahi ‘a e mafai kakato ki he folau tahi.
- (2) ‘I hono ngaue‘aki ‘a e mafai kuo foaki ‘e he Lao ni, ‘e ngofua ke ngaue‘aki ‘e he Fakamaau‘anga ‘i he taimi tatau ha ni‘ihi ‘o hono mafai fakasivile kehe, ‘o tatau pe ‘oku tu‘utu‘uni ‘e he lao pe ‘ikai, mo hono ngaahi mafai kotoa pe fekau‘aki mo ia, tukukehe ka ‘oku fepaki ia mo e lao mo e founa ngaue ‘o e folau tahi.

4 Lahi ‘o e Mafai fakafolau tahi

- (1) Ki he ngaahi taumu‘a ‘o e kupu si‘i (3)(f) ko e fo‘i lea “ngaue hala, ta‘etokanga pe fehalaaki” ‘oku ‘uhinga ki ha ngaue ta‘etokanga pe ha fehalaaki ‘i he faifolau pe ko e pule‘i ‘o e ‘a e vaka, fakaheka, uta pe fakahifo ‘o e ngaahi koloa ‘i he funga vaka, ‘i loto pe mei he vaka; pe ko e fakaheka ‘o e kakai, uta pe fakahifo ‘o e kakai ‘i he funga vaka, ‘i loto pe mei he vaka.
- (2) Ko e mafai ‘eni ‘o e Fakamaau‘anga Lahi ki he Folau Tahī, ko e —
  - (a) mafai ke fakamaau‘i mo tu‘utu‘uni ki ha ngaahi fehu‘i pe ngaahi ‘eke ‘oku ha ‘i he kupu si‘i (3);
  - (b) mafai fekau‘aki mo ha fa‘ahinga hopo ‘oku ha ‘i he kupu si‘i (3); mo e
  - (c) mafai ‘o e Fakamaau‘anga Lahi fekau‘aki mo ha ngaahi vaka kehe mei he kupu ni.
- (3) Ko e ngaahi fehu‘i mo e ngaahi ‘eke ‘oku lau ki ai ‘i he kupu si‘i(2)(a) ko ha —
  - (a) ngaahi ‘eke pe ko hai ‘e ‘i ai pe ko hai ‘oku ‘onautolu ha vaka pe ko hai ‘oku ma‘u ‘inasi ‘i ai;
  - (b) fa‘ahinga fehu‘i ‘e ‘eke‘i ‘i he vaha‘a ‘o e ni‘ihi ‘oku ‘onautolu ‘a e vaka pe ko hai ‘e ‘i ai ‘a e vaka, fekau‘aki mo e kau ngaue totongi, pe ko e pa‘anga hu mai ‘o e vaka ko ia;
  - (c) ‘eke fekau‘aki mo ha mokisi ‘o e pe ko ha mo‘ua ‘i ha vaka pe ko ha ‘inasi ‘i ai;
  - (d) ‘eke ‘i ha maumau na‘e fakahoko ‘e ha vaka;
  - (e) ‘eke ‘i ha maumau kuo hoko ki ha vaka;
  - (f) ‘eke ‘i ha mole ha mo‘ui pe lavea fakatautaha kuo hoko tupu mei ha fa‘ahinga fehalaaki ‘i ha vaka pe ‘i hono ngaahi naunau mo e me‘angaue,

pe tupu mei ha ngaue hala, ta'etokanga pe ta'efakahoko totonu 'o ha ngaue 'e he —

- (i) kakai 'oku 'onautolu 'a e vaka, kau no vaka pe kakai 'oku 'i ai pe 'oku nau pule'i 'a e vaka; pe
  - (ii) 'eikivaka pe kau kauvaka 'o ha vaka pe ha taha kehe 'a ia ko 'ene ngaahi ngaue hala, ta'etokanga pe ta'efakahoko hono fatongia totonu 'e fua ia 'e he kakai 'oku 'onautolu, kau nō vaka pe ko e kakai 'oku 'i ai 'a e vaka pe 'oku nau pule'i 'a e vaka;
  - (g) 'eke 'i ha mole pe maumau 'o ha ngaahi koloa na'e uta 'i ha vaka;
  - (h) 'eke tupu mei ha aleapau fekau'aki mo hono uta 'o ha ngaahi koloa 'i ha vaka pe fekau'aki mo hono nō, ngāue'aki pe haea 'o ha vaka;
  - (i) 'eke fekau'aki mo e fakahaofi 'o e mo'ui pe ko ha vaka;
  - (j) 'eke fekau'aki mo e toho 'o ha vaka;
  - (k) 'eke fekau'aki mo hono pailate'i 'o ha vaka;
  - (l) 'eke fekau'aki mo ha ngaahi koloa, ngaahi naunau, pe sevesi (kau ai 'a e sitivatoa mo e ngaahi sevesi hiki koloa) 'oku 'oatu pe 'e 'oatu ki ha vaka fekau'aki mo hono fakalele pe tauhi;
  - (m) 'eke fekau'aki mo e fo'u, monomono pe naunau 'o ha vaka pe fekau'aki mo e ngaahi totongi no'o pe taulanga pe uafu;
  - (n) 'eke mei ha 'eikivaka pe ha memipa 'o e kau kauvaka 'o ha vaka ki ha ngaahi vahe, (kau heni ha pa'anga kuo to'o mei he ngaahi vahe pe kuo tu'utu'uni ke fakahu ki he ngaahi vahe);
  - (o) 'eke mei ha 'eikivaka, taha fakalele vaka, taha nō vaka, pe fakafofonga vaka 'o fekau'aki mo e fehū'aki pa'anga na'e fakahoko fekau'aki mo ha vaka;
  - (p) 'eke tupu mei ha nō ki he folau kae malu'i 'aki 'a e vaka (bottomry) pe ko e nō ki he folau kae malu'i 'aki 'a e uta 'a e vaka (respondentia);
  - (q) 'eke tupu mei ha fa'ahinga ngaue 'a ia 'oku pe 'oku pehee ko ha me'a 'oku hoko angamaheni;
  - (r) 'eke tupu mei ha mole ki he Kalauni pe ko e tapui 'o ha vaka pe ko e ngaahi koloa 'a ia 'oku lolotonga uta pe kuo uta, pe kuo feinga ke uta, 'i ha vaka, pe tupu mei he fakafoki ha vaka pe ha ngaahi koloa hili hono puke, pe ko hono ma'u fakamalohi ha koloa 'a e fili (droits of Admiralty);
  - (s) 'eke tupu mei ha fakatau atu pe fakatau mai 'o ha vaka.
- (4) 'O tanaki atu ki he mafai 'oku fakamahino'i 'i he kupu si'i (3), kuo pau ke hoko atu 'a e mafai 'o e Fakamaau'anga fekau'aki mo e folauvaka 'a ia na'a ne ma'u kimu'a pea kamata ngaue'aki 'a e Lao ni, 'o tatau pe 'i he Lao Faka Fakamaau'anga (common law) pe Lao (Statute).
- (5) Ko e mafai 'o e Fakamaau'anga 'i he kupu si'i (3)(b) 'oku kau ai 'a e mafai ke —

- (a) tu'utu'uni ke totongi ha 'akauni 'oku ta'etotongi pe 'oku te'eki ke totongi 'i he vaha'a 'o e ngaahi fa'ahi 'o fekau'aki mo ha vaka;
- (b) tu'utu'uni kuo pau ke fakatau atu 'a e vaka ko ia, pe ha 'inasi 'i ai;
- (c) tu'utu'uni ha me'a kehe pehe 'e fakakaukau 'a e Fakamaau'anga 'oku taau.
- (6) 'Oku ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni kimu'a 'o e kupu ni —
- (a) ki he ngaahi vaka kotoa pe, 'o tatau ai pē pe ko e ngaahi vaka Tonga pe 'ikai, pea tatau pe 'oku lesisita pe 'ikai, pea tatau aipe pe ko e ha 'a e tangata'i fonua pe ko e feitu'u 'oku nofo ai 'a e kakai 'oku 'onautolu 'a e vaka;
- (b) ki he ngaahi 'eke kotoa pe, 'o tatau ai pē pe na'e tupu mei fe (kau ai, kapau ko ha uta pe fakahaofi ha vaka tukia, 'a e ngaahi 'eke fekau'aki mo e uta pe ha me'a mei he vaka tukia kuo tekina 'o ma'u 'i 'uta);
- (c) fekau'aki mo e ngaahi mokisi mo e ngaahi mo'ua, ki he ngaahi mokisi pe ngaahi mo'ua kotoa pe, 'o tatau ai pē pe kuo 'osi lesisita pe 'ikai, 'o tatau pe ko e fakalao pe fakaetotonu (equitable), pea tatau pe 'e hilifaki ki ha koloa pau pe 'e hilifaki ki he koloa fakakatoa, kau ai 'a e ngaahi mokisi mo e ngaahi mo'ua kuo fa'u 'i ha lao 'o ha fonua muli;

Ka kuo pau 'e 'ikai ha me'a 'i he kupu si'i ni 'e faka'uhinga'i ke kau ai ha ngaahi me'a 'e ala ma'u ai ha pa'anga pe ha koloa 'o fakatatau ki he ngaahi kupu 'o e Lao ki he Folau Vaka.

5 Hopo ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui

Fakatatau ki he kupu 7, 'e ngofua ke hopo ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui 'i he Fakamaau'anga Lahi fekau'aki mo e ngaahi me'a kotoa pe 'i he loto'i mafai 'o e Fakamaau'anga fekau'aki mo e folauvaka.

6 Hopo 'eke koloa

- (1) 'I ha fa'ahinga hopo 'i ha mo'ua folautahi pe ha mo'ua kehe 'i ha vaka pe ha koloa kehe ki he lahi 'o e pa'anga 'oku 'eke, 'e ngofua ke fai ha hopo 'eke koloa 'i he Fakamaau'anga Lahi fekau'aki mo e vaka pe koloa ko ia.
- (2) 'O tanaki atu ki he ngaahi totonu kuo foaki 'e he kupu si'i (1) 'e ngofua ke fakahoko 'a e mafai 'o e Fakamaau'anga Lahi ki he Folau Tahī ke 'eke koloa 'o fekau'aki mo e ngaahi fehu'i mo e ngaahi 'eke kotoa pe 'oku fakamahino'i 'i he kupu 4(3);

Ka kuo pau —

- (a) ko ha 'eke 'oku fakamahino'i 'i he palakalafi (a), (b), (c), (q) mo e (s) 'o e kupu (4)(2), 'e ngofua ke fakahoko 'a e mafai ki he folau tahi ke 'eke koloa 'o fekau'aki mo e vaka pe koloa pe ko ia na'e tupu mei ai 'a e ngaahi fehu'i pe ngaahi 'eke;

- (b) ko ha 'eke 'oku fakamahino'i 'i he palakalafi (d) ki he (p) mo e (r) 'o e kupu 4(2) 'a ia kapau —
- (i) 'oku fekau'aki 'a e 'eke ko ia mo ha vaka; pea
  - (ii) ko e taha ko ia 'e mo'ua 'i ha hopo ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui ("ko e taha kaunga tonu") na'e 'o'ona 'a e vaka pe na'a ne nō 'a e vaka, pe na'e 'i ai pe na'a ne fakalele 'a e vaka, 'i he taimi na'e hoko ai 'a e me'a 'oku fai ai 'a e hopo;
- (c) 'e ngofua ke faka'ilo 'i ha hopo 'eke koloa 'i he Fakamaau'anga —
- (i) 'a e vaka ko ia kapau, 'i he taimi 'o e faka'ilo, 'oku kaunga ma'u fakaemonū'ia (beneficially owned) 'a e ngaahi 'inasi kotoa 'i ai 'e he, pe 'oku nō 'a e sino'i vaka ki he, taha kaunga tonu; pe
  - (ii) ha toe vaka kehe 'a ia, 'i he taimi 'o e faka'ilo, 'oku kaunga ma'u fakaemonu'ia (beneficially owned) 'a e ngaahi 'inasi ko ia 'i he vaka ko ia, pe 'oku nō 'a e sino'i vaka ki he, taha kaunga tonu.
- (3) 'I he ngaue'aki 'e he Fakamaau'anga hono mafai ki he folau tahi ('o tatau pe 'i ha hopo 'eke koloa pe ha hopo ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui) pea ne tu'utu'uni ke fakatau atu ha vaka pe ha koloa kehe, kuo pau ke ma'u 'e he Fakamaau'anga 'a e mafai ke fakamaau'i mo tu'utu'uni fekau'aki mo ha fehu'i fekau'aki mo e totonu ki he pa'anga 'e ma'u mei hono fakatau atu ko ia mo e anga hono fakahokohoko 'o e ngaahi 'eke ki he pa'anga ko ia.

7 Ngaahi Fakangatangata ki he ngaahi hopo

- (1) Kuo pau 'e 'ikai ke fai ha hopo 'i he vaha'a 'o ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui tukukehe —
- (i) kapau 'oku nofo 'i Tonga 'a e faka'iloa pe 'oku 'i ai hano feitu'u fai'anga pisinisi 'i Tonga; pe
  - (ii) nae hoko 'a e tupu'anga 'o e hopo 'i loto 'i he ngaahi potutahi 'o Tonga; pe
  - (iii) kapau 'oku lolotonga fakahoko 'i he Fakamaau'anga ha hopo pe na'e 'osi fakamaau'i mo tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga fekau'aki mo ha hopo na'e tupu mei he me'a tatau pe tupu mei ha holongaa me'a tatau, 'o fekau'aki mo e maumau, mole 'a e mo'ui, pe lavea fakafo'ituitui 'e hoko mei ha —
    - (a) fepaki ha ongo vaka; pe
    - (b) fakahoko, pe ko e ta'efakahoko, ha nga'unu (maneuve) ha vaka 'e taha pe lahi ange kapau ko ha vaka 'e ua pe lahi ange;
    - (c) ta'efakahoko 'a e ngaahi Tu'utu'uni Fepaki 'e ha vaka 'e taha pe lahiange kapau ko ha vaka 'e ua pe lahi ange.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai fakahoko ha hopo 'i he vaha'a 'o ha ongo fa'ahi fakafo'ituitui 'i he Fakamaau'anga kae'oua kuo ta'ofi pe kuo 'osi ha hopo kimu'a 'a ia na'e

faka'ilo ai 'e he talatalaaki 'a e faka'iloa 'i ha fakamaau'anga 'i tu'apule'anga 'o fekau'aki mo e me'a tatau pe ko e holongaa me'a tatau.

- (3) Kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki 'a e kupu ni kapau 'oku ai ha tohi mei he faka'iloa 'oku ne tukulolo pe loto ke tukulolo ki he mafai 'o e Fakamaau'anga.

8 Hopo 'eke'i 'o e Vahenga

Kuo pau 'e 'ikai ke faka'uhinga'i 'oku fakangatangata 'e he Lao ni 'a e mafai 'o e Fakamaau'anga ke ne fakafisinga'i ha hopo 'eke'i 'o ha ngaahi vahenga 'o e 'eikivaka pe ha memipa 'o e kau kauvaka 'o ha vaka, 'a ia 'oku 'ikai ko ha vaka Tonga.

9 Ha'iha'i 'e he Lao 'a e Kalauni

Kuo pau ke ha'iha'i 'e he Lao'ni 'a e Kalauni.

10 Ngaahi Tu'utu'uni ki he founga ngaue mo e tu'utu'uni ki he ngaahi totongi

- (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e Fekau 42 'o e Lao 2 'o e Ngaahi Tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga Lahi, 'e ngofua ke ne fa'u 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ki he founga mo e fakahoko ngaue 'a e Fakamaau'anga 'I hono mafai ki he folau tahi 'i he founga tatau 'oku tu'utu'uni 'e he Konisitutone ki hono fa'u 'o e ngaahi tu'utu'uni ki he fakahoko ngaue 'a e Fakamaau'anga.
- (2) Ka 'i ai ha vaka kuo puke pe tauhi 'i he ngaahi potutahi 'o Tonga kuo pau 'e 'ikai ke tukuange mei hono puke pe tauhi kae'oua ke 'omai, 'I ha founga 'e tali 'e he Fakamaau'anga, ha Fakapapau 'e totongi kakato 'a e 'eke (tanaki ki ai ha totongi ki he tupu, ngaahi fakamole mo e tuku atu 'o e ngaahi pa'anga) mei ha kautaha fakapa'anga kuo laiseni ke ne fakahoko ha pisinisi fakapangike 'i Tonga pe mei he Kalapu ki hono Malu'i mo Totongi Huhu'i 'o e Vaka.
- (3) Ko e ngaahi totongi kotoa pe 'oku ala totongi 'i he Lao ni 'e ngofua ke tu'utu'uni ki ai 'i he Lao ki he Ngaahi Totongi Fakamaau'anga.

11 Liliu 'a e hopo mei he pe ki he mafai ki he folau tahi

'E ngofua ki he Fakamaau'anga, 'iate ia pē pe 'i ha kole, 'i ha fa'ahinga taimi pe ke ne tu'utu'uni ke hiki 'a e hopo mei he pe ki he Fakamaau'anga 'i hono mafai ki he folau tahi, ka 'e 'ikai uesia ai 'a e kupu 3(1).

12 Ngaahi Tangi

Kuo pau ke ngaue'aki ki he ngaahi tangi ki he Fakamaau'anga Tangi 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga 'i hono mafai ki he folau tahi.

TEPILE*(Kupu 2)***'ATIKOLO 2 'O E KONIVESIO BRUSSELS 1926****'Atikolo 2**

Ko e ngaahi me'a 'eni 'e tupu ai ha mo'ua folauvaka 'i ha vaka, 'i he uta 'o e folau 'a ia na'e tupu mei ai 'a e 'eke mo'ua, pea ki he ngaahi me'a kehekehe 'e tanaki atu ki he sino'i vaka pea mo e uta kuo fakalahi atu talu mei he kamata 'a e folau:

- (1) Ngaahi totongi lao ki he Pule'anga, mo e ngaahi fakamole na'e hoko fekau'aki mo e lelei fakalukufua 'a e kau kuletitoa koe'uhi ke fakatolonga 'a e vaka pe ki hono fakatau atu mo hono tufaki 'a e pa'anga ma'u 'i hono fakatau atu; ngaahi totongi toni, ngaahi totongi uafu mo e maama, mo e ngaahi tukuhau mo e totongi hilifaki fakapule'anga natula tatau; ngaahi totongi pailate; fakamole ki hono siofi mo le'ohi mei he taimi 'o e hū 'a e vaka ki he taulanga fakamuimui taha;
- (2) Ngaahi 'eke 'oku tupu mei ha aleapau ngaue 'a e 'eikivaka, kau kauvaka, mo kakai kehe 'oku haea ke ngaue 'i he vaka;
- (3) Vahenga fekau'aki mo e tokoni ki hono fakahaofi ha vaka, mo e ngaue tokoni angamaheni ki he vaka;
- (4) Ngaahi totongi huhu'i ki ha fepaki pe ha fakatu'utamaki kehe mei he folau vaka, pehee ki he maumau 'e hoko ki ha ngaahi ngaue ki ha kongā 'o e uafu, ngaahi no'o'anga vaka, mo e ngaahi halanga vaka; ngaahi totongi huhu'i ki ha lavea fakafo'ituitui ki ha pasese pe kaukava; ngaahi totongi huhu'i ki he mole pe maumau ki ha uta 'a e vaka pe uta 'a e pasese;
- (5) Ngaahi 'eke tupu mei ha ngaahi aleapau na'e kau ki ai pe ngaahi ngaue na'e fai 'e he 'eikivaka, 'i loto 'i hono mafai, 'i ha feitu'u kehe mei he taulanga tu'uma'u 'o e vaka, kapau 'oku fiema'u ke fakahoko 'a e ngaahi aleapau pe ngaahi ngaue ko ia ke fakatolonga 'a e vaka pe ke lava 'o hoko atu 'ene folau, 'o tatau ai pe pe ko e 'eikivaka 'oku ne toe ma'u pe 'ikai 'a e vaka 'i he taimi tatau, pe ko e 'eke pe 'a'ana pe ko e kau fakatau vaka, kau monomono vaka, pe kakai 'oku nō atu 'a e vaka, pe ko e kau kuletitoa fakaaleapau.

FAKAMATALA FAKALAHĪ¹ Lao 16 'o e 2008

Ngaahi Lao Fakatonutonu	Kamata'anga
Lao 12 'o e 2009	26 'o Siulai 2013

² Lao 6 ó e 2020³ Fakatonutonu 'e he Lao 12 'o e 2009